

PŘÍRUČKA K SEŠITU MALÉHO ZAHRADNÍKA

Naučné omalovánky Sešit malého zahradníka vydané k projektu „Záhony pro školky“ se dotýkají podstatných témat, která děti objevují v souvislosti s péčí o záhon, včetně námětu proměny zahrady a záhonu v souladu s ročními obdobími.

Vymalování a doplňování osobního Sešitu dítěte – malého zahradníka, pod vedením paní učitelky a doprovázené dialogem v kolektivu, hrami a doporučenými aktivitami, přinese dětem **osvojení námětů týkajících se záhonu a dění kolem něj aktivní a interaktivní formou**. Současně se Sešit stane pro děti „osobním zápisníkem“, ke kterému se mohou vracet i mimo školku, např. s rodiči.

Sešit je určen především pětiletým dětem. Menší děti se mohou zúčastnit doprovodných aktivit určených pro děti větší, popř. se zapojit jako pozorovatelé.

V této příručce naleznete připomenutí základních **témat**, o kterých Sešit malého zahradníka pojednává a stručné připomenutí o čem je vhodné a možné si s dětmi v souvislosti s péčí o záhon povídat. Současně uvádíme ke každému tématu (odpovídajícímu dvoustránce Sešitu) **inspiraci k hrám a aktivitám**, kterými si mohou děti témata zažít a jejich osvojení prohloubit. Vedle našich tipů uvádíme rovněž užitečné odkazy na internetu.

Milé paní učitelky, uvítáme vaše zkušenosti s vedením sešitu i případné tipy a doporučení na rozšíření aktivit, které vám pedagogická praxe přinesla a které rádi uveřejníme na stránkách našeho projektu www.zahonyproskolky.cz. Tam připravujeme i zřízení diskuzního fora (formou otevřeného blogu) k výměně pedagogických zkušeností s dětmi na Záhonech pro školky. Pište nám na zahonyproskolky@gmail.com. Uvítáme rovněž fotky z vaší činnosti do našeho archívu jako cennou zpětnou vazbu.

Věříme, že vám Sešit malého zahradníka i následující tipy budou dobrými pomocníky. A těšíme se na vaši úrodu i zkušenosti!

1. ZAKLÁDÁNÍ ZÁHONU

Témata:

Připomeme dětem složení dobré půdy (návaznost na workshop).

Povídáme si o tom, čím se živí rostliny, že čerpají živiny z půdy a potřebují slunce, vodu a vzduch.

Seznámení se zahradnickým nařadím, povídáme si s dětmi jaké nařadí znají a k čemu se používá.

Uvažujeme s dětmi o výběru místa vhodného pro záhon: jak je důležité, aby byl na slunci, a blízko zdroje vody, kvůli zalévání.

Aktivity:

Pozorování a podtržení významu kvality půdy, vody, slunce a vzduchu:

Předpěstujeme si několik rostlinek (například řeřichy) a když povyrostou, vytvoříme každé z nich jiné podmínky: jednu dáme do tmy, další nezaléváme, jinou přesadíme do písku, některou necháme bez vzduchu atd., a jedné dáme ideální podmínky.

Následně pozorujeme, jak se růst jednotlivých rostlinek vyvíjí v závislosti na jejich podmínkách. Výsledky pozorování si děti mohou nakreslit.

Pozorování jak jde rostlina za sluncem. Viz odkaz:

<http://herbarium.desu.edu/pfk/page11/page12/page13/page13.html>

2. KOMPOST

Témata:

Připomeneme si co je to kompost (návaznost na workshop), jeho význam (hodnotná potrava pro rostliny), co na kompost patří a co ne (téma organického odpadu - vařené zbytky na kompost nepatří, některé věci sice na kompost patří, ale rozkládají se příliš dlouho - můžeme je proto vyloučit).

Využijeme příležitost mluvit s dětmi o tématu recyklace všeobecně: stejně jako v přírodě probíhá přirozeně koloběh živin, tak i u recyklace (papíru, skla, atd.) probíhá podobný koloběh.

Zopakujeme si s dětmi, jak probíhá koloběh živin (návaznost na workshop).

Připomeneme dětem význam žížal (návaznost na workshop): pohybem v půdě převrstvují a provzdušňují půdu a přispívají k vytváření humusu.

Aktivity:

Vyrobít si pozorovací kompost v láhvi: během několika týdnů s dětmi pozorujeme vývoj rozkladu organického odpadu, výsledky pozorování zakreslujeme.

Viz odkazy: http://www.theseedsnetwork.com/seeds/search_result.php?i=384

<http://busymommymedia.com/science-for-kids-soda-bottle-compost/>

3. PLÁNOVÁNÍ ZÁHONU

Témata:

Vysvětlíme dětem, že každá rostlina se sází v jinou roční dobu, že každé trvá jinak dlouho než vyroste, že je dobré střídat rostliny na záhoně, neboť každá čerpá jiný druh živin, že některé rostliny se mezi sebou “nekamarádí” a proto není dobré je pěstovat vedle sebe. A právě z těchto důvodů je potřeba naplánovat dopředu, co kam a kdy na záhoně zasadíme.

Aktivity:

Každé dítě nakreslí svůj vysněný záhon s jeho oblíbenou zeleninou a ovocem

Naplánovat s dětmi co budete pěstovat na školním záhoně.

Zakreslovat do sešitu (nebo i na zvláštní, větší papír), co jsme kam postupně zasadili. Udělat velkou mapu vašeho školního záhonu.

4. SEMÍNKÁ

Témata:

Povídat si o tom, že můžeme zasít semínko nebo už předpěstovanou sazeničku, u jiných rostlin zase zasadíme cibulku, atd. Připomeneme také, že rostlina může vyrůst i ze zbytku zeleniny (viz Aktivita vypěstování mrkve ze zbytku mrkve).

Vysvětlit dětem, že některé rostliny sázíme ještě před zimou a vyrostou příští rok, jiné zase sázíme na jaře a vyrostou v létě, či až na podzim. Dát dětem za úkol vyjmenovat jednotlivé případy.

Připomenout si, že většina zeleniny jsou jednoleté, zatímco ovoce jsou víceleté rostliny.

Upozornit, že v přírodě je to zařízené tak, že se semínka sejí „samy“

Aktivity:

Sklizené nebo koupené ovoce či zeleninu dětem rozkrojíme, aby v něm mohly najít

semínka. Pozorovat, jak se od sebe semínka jednotlivých plodů liší. Děti potom mohou společně udělat velký přehled semínek: na velký papír nakreslí druhy zeleniny a ovoce, a ke každému z nich nalepí vzorek jeho semínek. Přehled můžeme průběžně doplňovat během roku.

Klíčení semínek, pozorování vývoje semínka, zakreslování výsledků pozorování - každé dítě má svůj kelímek se svým jménem/obrázkem.

Pohybová hra na semínko. Děti se schoulí do klubíčka na zem a pomalu rostou (napodobují růst rostliny), pak „kvetou“. Možné hrát i za doprovodu hudby.

Třídění semínek. Dáme do misky různé druhy semínek (čočka, fazole, slunečnicová semínka, atd.), a děti mají za úkol je třídít podle druhu.

Obrázky/koláže ze semínek. Stačí k tomu papír semínka a lepidlo Herkules. Také tak můžeme ozdobit například květináč.

Nechat vyrůst mrkev ze zbytku mrkve viz odkaz:

<http://laughingkidslearn.com/2014/03/how-to-grow-a-carrot-top.html/>

Výroba travnaté housenky, viz odkaz:

<http://herbarium.desu.edu/pfk/page1/page2/page3/page3.html>

Tipy:

Použít na záhoně březové proutky jako oporu pro popínavé rostliny (např. hrášek).

Předpěstovat rostliny v „květináčcích“ z papírových obalů od vajíček: sazeničku potom můžeme zasadit i s květináčkem, který se v půdě rozloží, a neriskujeme, že se sazenička při přesazování poškodí.

5. PÉČE O ZÁHON

Témata:

Vysvětlíme dětem, že plevel je potřeba ze záhonu odstranit, aby nebral vodu, živiny, nebo slunce rostlinám, které na záhoně pěstujeme.

Současně si řekneme, že některé rostliny, které považujeme na záhoně za plevel, mohou být i “dobré” a užitečné (např: jitrocel je léčivá bylina, pampeliška je výborná na salát a květy na med, atd.). Ale některé mohou být i jedovaté! (Názorný příklad, že nic není černobílé a že je potřeba brát v úvahu různé úhly pohledu.)

Vysvětlíme dětem výhodu sázení rostlin do řady: je tak jednodušší rozlišit plevel od zasazených rostlin.

Aktivity:

Pozorování jak rostlina vstřebává vodu: dáme list čínského zelí do sklenice s vodou,

obarvenou potravinářským barvivem nebo barevným inkoustem, a druhý den pozorujeme jak se list zbarvil vstřebanou obarvenou vodou. Viz odkaz: <http://pagingfunmums.com/2013/07/09/fun-science-experiment-learning-how-plants-absorb-water/>

Poznávání plevelu na záhoně podle obrázků v sešitě, nebo i podle obrázkové encyklopedie rostlin.

Založit s dětmi herbář plevelu, který našly na školním záhoně.

6. OBYVATELÉ ZAHRADY

Témata:

Povídáme si s dětmi o tom, proč a jak jsou někteří živočichové na zahradě užiteční (včela opyluje rostliny, žížala pomáhá při tvorbě humusu, atd.), a proč a jak jiní mohou na zahradě škodit (slimáci okusují rostliny, atd.).

Současně si připomeneme , že i ti živočichové co nám na záhoně škodí, mohou být zároveň velice důležití (například: ptáčkové nám mohou ozobat naši úrodu, ale současně se živí škodlivými housenkami, a naopak: housenka okusuje úrodu, ale současně je užitečnou potravou pro ptáčky, atd.) - opět připomenutí různých úhlů pohledu.

Aktivity:

Pozorování hmyzu: Vybudujeme s dětmi na zahradě hmyzí hotel. Jedná se o velmi jednoduchou a nenákladnou konstrukci ze dřeva (můžeme například poprosit nějakého zručného tatínka, aby jí pro děti vyrobil). Děti hotel zařídí, a když se v něm hmyz zabydlí, tak ho pozorují, nejlépe i s lupou. Stejně tak mohou děti pozorovat hmyz, co najdou na zahradě, i mimo hmyzí hotel.

Děti se mohou pokusit spočítat kolik mají brouci nohou, atd. Děti nakreslí hmyz podle skutečné předlohy. Podle encyklopedie poznávají o jaký druh hmyzu se jedná. Viz odkaz: <http://www.mb-eko.cz/zahrada/podstranka-rozcestniku/hmyzi-hotylky-spol-0>

Koláž strašáka pro záhon: Možno zvolit i velký format - děti na něm pracují ve skupinkách.

Hra na včelku : Na zem do prostoru rozmístíme papíry (např. novinové) na vzdálenost kroku. Každý papír je květ a děti jsou včely – pohybují se vpřed, směrem k určenému cíli. Úkolem je přeletět louku a opylovat všechny květy.

7. SKLIZEŇ

Témata:

Povídáme si s dětmi o tom, jaké části mají rostliny (kořen, stonek, atd.), a které části rostlin jíme (mrkev-kořen, salát-listy, rajče-plod, atd). Všimáme si, že většina ovoce roste na stromech, a zelenina zase většinou na rostlinách - na zemi nebo pod zemí.

Musíme být trpěliví a počkat, až ovoce a zelenina budou zralé, abychom je sklidili. A mezitím se o záhon dobře starat. Odměnou nam bude chutná zelenina a ovoce.

Všimneme si rozdílu chuti čerstvě sklizené zeleniny z našeho záhonu a zeleniny koupené: můžeme udělat pokus, až nám na záhoně dozraje mrkev, tak ochutnáme mrkev z obchodu a ze záhonu a chuť porovnáme.

Aktivity:

Hra s židličkami. Klasická hra, kdy je o jednu židličku méně než dětí a v každém kole hry jedno dítě ze hry vypadne a ubere se jedna židlička. Hru můžeme využít pro „záhonové téma“, např.: zatímco děti chodí kolem židliček, paní učitelka říká různé druhy zeleniny a ovoce, a když řekne nějakou kořenovou zeleninu, tak si děti sednou na židličky.

Děti společně nakreslí na velký papír obrázek, na kterém je dole hlína a nad ní strom. Na zvláštní papíry nakreslí všechny možné druhy ovoce a zeleniny, ty pak vystříhají a nalepují na velký obrázek, podle toho kde rostou (pod zemí/nad zemí/na stromě)
<https://www.teacherspayteachers.com/Product/Unit-of-Inquiry-Food-Study-From-Farm-To-Fork-Where-Does-It-Grow-105848>

8. VYCHUTNÁVÁNÍ

Témata:

Pozorujem a ochutnáváme s dětmi sklizenou zeleninu. Všimáme si i vůně, vzhledu a konzistence.

Aktivity:

Poznávání zeleniny po hmatu. Zavážeme dětem oči a dáváme jim do ruky různé druhy ovoce a zeleniny (popř. můžeme ovoce a zeleninu dát do neprůhledných sáčků) a oni je poznávají po slepu. Říkáme si, jaké mají tvar a jaké jsou na omak (hladké, hrubé, tvrdé, měkké, atd.). Poté mohou děti vymodelovat zeleninu a ovoce z modelíny nebo samotvrdnoucí hlíny, aby si lépe uvědomily rozličnost tvarů.

Poznávání podle chuti. Nakrajíme různé druhy ovoce a zeleniny na stejně velké kousky a děti je postupně ochutnávají se zavázanýma očima a poznávají je. Povídáme si o tom, jakou mají různé druhy ovoce a zeleniny chuť (sladké, slané, kyselé, hořké), jsou-li šťavnaté nebo ne, atd.

Můžeme také zkusit poznávat ovoce a zeleninu podle čichu, rozpoznávat bylinky

podle jejich aromatické vůně.

Pozorování zrakem. Děti kreslí ovoce a zeleninu podle modelu.

Pozorujeme nejprve vnějšek, pak zeleninu či ovoce rozkrojíme různými směry a pozorujeme rozdíly mezi vnější a vnitřní podobou, a rozdíly vzhledu vnitřku podle toho, jak je zelenina či ovoce rozkrojené. Vše děti kreslí. Říkají jaké jsou barvy, popisují jestli jsou zelenina a ovoce, lesklé, matné, atd.

Udělat si “vzorník” (paletu) všech barev, co se vyskytují v přírodě naší zahrady.

Něco jednoduchého s dětmi uvaříme či připravíme ze sklizené úrody : bylinkový čaj, mátovou limonádu, hráškovou pomazánku, chleba s lučinou a ředkvičkami, nepečený dort s jahodami atd. Společně si na tom pochutnáme při svačině nebo v rámci zahradní slavnosti, nejlépe i s rodiči.

4 ROČNÍ OBDOBÍ

TÉMATA:

Proměna zahrady/záhonu během roku, cyklus který se opakuje. Každé období má svůj význam.

S proměnou ročního období souvisí proměna nabídky v obchodě zelináře během roku – důraz na pojem sezónního ovoce a zeleniny. Povídat si s dětmi o tom, jak je možné, že u nás v obchodech v zimě můžeme koupit např. jahody, když na záhonech nerostou. Vysvětlit, proč je čerstvě sklizená sezónní úroda ta nejlepší (hodnota z hlediska výživy i příznivosti pro životní prostředí – nula km dopravy).

A současně: vysvětlit dobré způsoby, jak vychutnávat úrodu jednotlivých ročních i mimo sezónu jejich sklizně: uskladňování zeleniny a ovoce (jablka, mrkve, brambor atd. na zimu), sušení bylinek, sušení ovoce, zavařování ovoce na kompoty a marmelády.

AKTIVITY:

JARO:

Výroba značek na záhon ze starych vařeček/špachtlí od nanuku, kamenů, atd.

<http://www.growtheplanet.com/en/blog/learn/article/281/school-vegetable-garden-how-to-make-plant-markers>

Značky nakreslené dětmi necháme zatavit do folie a připevníme na klacík.

Výzdoba květináčů.

Zdobení velikonočních vajíček za pomoci přírodních materiálů.

LÉTO:

Výroba větrníku.

Příprava zmrzliny.

Vedení herbáře.

Hra na detektivy “podle části poznej celek” (cílem je, aby děti pozorně pozorovaly rostliny): paní učitelka utrhne nějakou část (např. list, plod, atd.) z různých rostlin, co rostou na zahradě ve školce, a dá je dětem. Děti mají za úkol najít na zahradě rostlinu, z které pocházejí.

PODZIM:

Třídění spadaného listí podle barev.

https://creativetotsmason.wordpress.com/2012/10/08/fall-into-fun-with-leaf-activities/?preview=true&preview_id=3018&preview_nonce=38ec0087aa

Venkovní hry se spadaným listím (např. řetěz z listů).

Koláž se spadaných listů (lépe je předem listy vylišovat a vysušit).

Frotáž listů.

Korále ze šípků.

„Deník podzimního zbarvení stromu“: vybrat si jeden strom na zahradě a pozorovat jak mění barvu během delšího časového úseku (např 1 měsíc). Jednou týdně strom s dětmi nakreslíme a potom porovnáme všechny obrázky.

ZIMA:

Ptačí stopy v pěně na holení. Příprava na kreslení pěnou na holení je velice jednoduchá. Na stolečky natáhneme průhledné igelitové ubrusy. V rozích je upevníme kovovými sponkami na ubrus a na ně nastříkáme pěnu na holení. Děti dlaněmi rozetřou pěnu po celé ploše stolečku, a pak do takto připraveného podkladu kreslí prsty. Opakovaně mohou povrch uhladit a kreslit nový obrázek. Dětem dáme k této aktivitě k dispozici kyblík s čistou vodou a suché hadry, do kterých se průběžně dle potřeby utírají. Po skončení aktivity ubrusy osprchujeme a necháme uschnout. Také dětské oblečení, které si děti při aktivitě ušpinily, stačí nechat uschnout, nezůstanou na něm žádné skvrny.<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/19583/HRATKY-S-GRAFOMOTORIKOU-PRAKTICKE-UKAZKY-AKTIVIT.html/>

Kreslení sněhových vloček zmizíkem : pro kreslení sněhových vloček zmizíkem použijeme velkou plochu balícího papíru, kterou děti celou potřou za pomoci štětce inkoustem. Před samotným kreslením necháme dětem prohlížet zvětšené obrázky struktury sněhových vloček a povídáme si o jejich souměrnosti i o tom, co nám

mohou připomínat. Tyto obrázky necháme následně ležet volně v prostoru tak, aby se na ně děti mohly kdykoliv podívat. Při této aktivitě můžeme dětem pouštět písničky se zimní tematikou, či dětskou relaxační hudbu. Děti pracují ve skupině tak dlouho, dokud není vložkami zaplněna celá plocha balícího papíru potřeného inkoustem. Děti upoutá samotná technika, při které jde vlastně o odkrývání povrchu tvořeného zmizíkem. Viz odkaz: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/19583/HRATKY-S-GRAFOMOTORIKOU-PRAKTICKE-UKAZKY-AKTIVIT.html/>

Výzdoba ptačí budky, krmení ptáčků. Pozorování a kreslení ptáčků. Nejvhodnější potravou pro přikrmování ptáků jsou semínka slunečnice a drcené vlašské ořechy. V menší míře, jako doplněk, je možné přidat semena máku, řepky, prosa, loupaného ovsa a pšenice. Tam, kde krmítka navštěvují vrabci domácí nebo polní, je vhodné jim přilepšit strouhankou ze suchého bílého pečiva. Nejčastějšími návštěvníky krmítek jsou sýkora koňadra a modřinka, zvonek zelený, vrabec domácí a polní a kos černý. Např. pro kosy jsou největší pochoutkou jablka a plody jeřabin. Můžeme je zavěsit na větev před okno nebo kolem krmítka. Sýkorky spolehlivě přiláká zavěšený hovězí lůj. Někteří ptáci nejraději sbírají semena na zemi pod krmítkem a tak vůbec nevadí, když nějaká semena z krmítka vypadnou. Do krmítek naopak v žádném případě nepatří zbytky jídel z kuchyně, chleba a slané pečivo. Ptáci by mohli po jejich pozření uhynout. Čím pestřejší jídelníček ptákům nabídneme a čím je přírodě bližší okolí vašeho krmítka, tím více druhů na něm a v jeho okolí můžeme pozorovat. Ptáčci sice zatím nejsou na krmítkách životně závislí, ale rádi si přilepší potravou ze snadno dostupného zdroje. Až později nastanou kruté mrazy, potrava z krmítek jim může zachránit i život.

Další inspiraci a informace viz odkazy: www.prirodnizahrada.eu.

<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/19329/ROZVOJ-PRIRODOVEDNE-GRAMOTNOSTI-V-PREDSKOLNIM-VZDELAVANI.html/>